

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการศึกษา

“ผู้ไท” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความน่าสนใจในทางประวัติศาสตร์สังคม ผู้ไทในประเทศไทยส่วนใหญ่มีถิ่นฐานดั้งเดิมในแขวงคำม่วนคำเกิดของประเทศลาว และอพยพย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย กลุ่มผู้ไทเป็นกลุ่มคนที่พูดภาษาตระกูลไท-กะได ที่ยังคงสืบทอดวัฒนธรรมในการนับถือผีอย่างชัดเจนและได้มีการปรับตัวนับถือพุทธศาสนาในภายหลัง ดังปรากฏมีงานศึกษาถึงการนับถือของกลุ่มผู้ไทหลายชิ้น เช่น “ความเชื่อเกี่ยวกับผีของชาวผู้ไท” (วิภาชน์ เทศน์ธรรม, 2536) “ประเพณีการเลี้ยงผีของชาวผู้ไท” (ธูปทอง กว้างสวาสดี, 2524) “ประเพณีบูชาผีหมอบของชาวผู้ไท” (พงษ์ศักดิ์ ศรีชมพู่, 2525) “การเยาผีไท” (พิทยา จันทรราช, 2530) ซึ่งงานเหล่านี้ได้บรรยายความเชื่อในการนับถือผีของชาวผู้ไท โดยที่ยังไม่เคยมีงานศึกษาในแนวพิธีกรรมวิเคราะห์และอธิบายถึงระบบสัญลักษณ์ในพิธีกรรมทางศาสนาของชาวผู้ไททั้งในเขตประเทศไทยและประเทศลาวเลย ดังนั้น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาเปรียบเทียบที่จะช่วยขยายองค์ความรู้อีกด้านหนึ่งที่จะทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ในทั้งสองประเทศ พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อระบบความเชื่อทางศาสนาในประวัติศาสตร์สังคมของชาวผู้ไทที่ผ่านมา

ประเด็นศึกษาที่สำคัญสำหรับการงานวิจัยชิ้นนี้ คือ การศึกษาความหมายจากสัญลักษณ์ ซึ่งถือเป็นการศึกษาในกระบวนการของความคิดและการกระทำของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการทางสังคม (Raymond Firth, 1973 : 29) นักมานุษยวิทยาให้ความสนใจต่อประเด็นศึกษาทางสัญลักษณ์มานับร้อยปี และปัจจุบันก็ยังเป็นประเด็นที่นิยมกันในหมู่นักมานุษยวิทยาสังคม โดยเฉพาะเรื่องสัญลักษณ์ในศาสนา โดยมักจะอธิบายถึงความหมายของสัญลักษณ์ในสังคมที่ตนศึกษาและวิเคราะห์ถึงการกระทำของสัญลักษณ์อย่างเป็นระบบ การแปลความหมายของการกระทำทางสัญลักษณ์จึงมีผลต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มสถานภาพต่าง ๆ รวมทั้งรูปแบบของพฤติกรรมและค่านิยมทางสังคม ซึ่งมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนในกลุ่มสังคมนั้น ๆ

งานวิจัยชิ้นนี้ได้กำหนดกรอบแนวคิดทฤษฎีในด้านการแปลความหมาย (Interpretative Framework) ซึ่งนักมานุษยวิทยาที่ใช้กรอบแนวคิดนี้มีความเห็นว่า การศึกษาศาสนามีความสำคัญต่อการนำเสนอให้เห็นแบบแผนทางวัฒนธรรม ซึ่งมักจะศึกษาศาสนาผ่านพิธีกรรมและสัญลักษณ์ ในฐานะที่เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางสังคมและกระบวนการในการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นในสังคม (Mary Jo Neitz, 1990 : 92-94)

กรอบแนวคิดดังกล่าวได้พัฒนามาจากการศึกษาสัญลักษณ์จากพิธีกรรมโดยตรง นับตั้งแต่ งานของ แวน เกนเนป (Arnold Van Gennep, 1960) ได้แสดงให้เห็นถึงการแยกโครงสร้างของพิธีกรรมตามกระบวนการของพิธี ซึ่งเป็นพื้นฐานต่อมาให้กับงานของวิกเตอร์ เทอร์เนอร์ ที่ได้หยิบยกขั้นตอนช่วงหนึ่งของพิธีกรรมที่เรียกว่า ช่วงชายขอบ (liminal period) มาเน้นศึกษาโดยเฉพาะและแสดงให้เห็นว่า พิธีกรรมเป็นระบบของความหมายซึ่งเกิดมาจากการรวมกันเข้าของสัญลักษณ์และของชุดพฤติกรรมสัญลักษณ์ ซึ่งดำเนินไปอย่างเป็นกระบวนการที่มีแบบแผน การทำความเข้าใจในความหมายจากสัญลักษณ์ในพิธีกรรมย่อมจะนำไปสู่การเข้าใจต่อความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในโครงสร้างสังคมได้ (Turner, 1967 : 45-46) ระบบความหมายที่เกิดขึ้นในพิธีกรรมตามทัศนะของเทอร์เนอร์ ได้ถูกขยายความให้กว้างขวางขึ้นโดยการศึกษาของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ซึ่งเห็นว่าการสร้างสรรค์สัญลักษณ์ของมนุษย์นั้นเป็นทั้งผลสะท้อนและผลกระทบต่อการจัดการทางสังคม ซึ่งทำให้ศาสนากลายเป็นระบบของความหมายที่มีความเกี่ยวข้องกับกระบวนการและโครงสร้างของสังคมโดยตรง (Geertz, 1973 : 87-125)

จากกรอบแนวคิดข้างต้น ได้นำมาใช้เพื่ออธิบายสัญลักษณ์ “ผี” ของชาวผู้ไท เพื่อแสดงให้เห็นการรับรู้ความหมายในประวัติศาสตร์สังคมที่มีการปรับตัวตลอดมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปรับตัวในการรับพุทธศาสนาและการเข้ามาอยู่ภายใต้อำนาจทางการเมืองเมื่อย้ายถิ่นเข้ามาอยู่ในเขตประเทศไทย ความสำคัญของสัญลักษณ์ “ผี” ที่เคยเป็นกลไกในการจัดการทางสังคมของชาวผู้ไทในแบบเก่าจึงเปลี่ยนไป สัญลักษณ์ “ผี” จึงมีการปรับตัวเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ท่ามกลางภาวะสังคมที่เผชิญกับความเปลี่ยนแปลงตลอดมาจนกระทั่งปัจจุบัน และการปรับตัวของสัญลักษณ์ “ผี” ชาวผู้ไท ได้แสดงให้เห็นถึงความคลี่คลายเปลี่ยนแปลงต่อความคิดเรื่อง “ตัวตน” ของชาวผู้ไทในที่สุด

วัตถุประสงค์ของโครงการ

1. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและประเทศลาว
2. เพื่ออธิบายถึงกระบวนการในการเปลี่ยนแปลงความหมายเชิงสัญลักษณ์จากความเชื่อทางศาสนาของชาวผู้ไท
3. เพื่ออธิบายถึงการดำรงอยู่และกลไกของสัญลักษณ์ “ผี” ในสังคมผู้ไทอย่างเป็นระบบ
4. เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของระบบสัญลักษณ์ “ผี” กับโครงสร้างและกระบวนการทางสังคมในประวัติศาสตร์สังคมของชาวผู้ไทที่ผ่านมา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและประเทศลาว
2. สร้างความเข้าใจต่อกระบวนการและโครงสร้างสังคมของชาวผู้ไททั้งในประเทศไทยและประเทศลาว โดยอธิบายผ่านพลังทางวัฒนธรรมเชิงสัญลักษณ์
3. ขยายองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์จากความเชื่อทางศาสนาของชาวผู้ไท
4. เป็นข้อมูลทางด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทในประเทศไทยและประเทศลาว สำหรับผู้สนใจและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปใช้ต่อไป

การวิจัยที่เกี่ยวข้องและคล้ายคลึงกับงานวิจัยที่ทำ

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทที่ผ่านมายังคงมีไม่มากนัก ซึ่งยังไม่ครอบคลุมและยังไม่เพียงพอต่อการอธิบายความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไท และยังไม่เคยมีงานศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มผู้ไทที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยและประเทศลาวเลย ประเด็นต่าง ๆ ที่เคยมีการศึกษาไว้ ได้แก่

1. ประวัติศาสตร์ เป็นงานศึกษากลุ่มผู้ไทในด้านของประวัติความเป็นมา การอพยพย้ายถิ่นและการตั้งถิ่นฐานของชาวผู้ไทในบริเวณต่าง ๆ ของประเทศไทย ได้แก่ งานศึกษาของ ถวิลทองสว่างรัตน์ เรื่อง “ประวัติผู้ไทและชาวผู้ไทเมืองเรณูนคร” (2527) ซึ่งให้ข้อมูลประวัติและการตั้งถิ่นฐานของชาวเรณูนครโดยเชื่อมโยงกับประวัติของชาวผู้ไทในประเทศลาว งานของ พูลสวัสดิ์ อัจฉริยะ เรื่อง “เรื่องเล่าเมืองหนองสูง” (2537) เป็นงานศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนที่เมืองหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และงานของสุรัตน์ วรศิริรัตน์ เรื่อง “ประวัติศาสตร์เมืองสกล” (2537) ได้ศึกษาประวัติของชาวผู้ไทที่ตั้งถิ่นฐานในอำเภอพรรณานิคม จ.สกลนคร
2. คติชนวิทยา เป็นการศึกษาคติความเชื่อต่าง ๆ ของชาวผู้ไทในด้าน การปลูกเรือนอาหาร การรักษาโรค ผ่าและการแต่งกาย พิธีกรรม ซึ่งมักจะรวมเอาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไว้ในงานเหล่านี้ด้วย เช่น งานศึกษาของ ไพโรจน์ เพชรสังหาร เรื่อง “คติการปลูกเรือนผู้ไท” (2531) งานของรัตนภรณ์ พัสสุ เรื่อง “วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวผู้ไท ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอหนองสูง จ.มุกดาหาร” (2536) งานของพรรณี วงศ์จำปาศรี เรื่อง “การแต่งกายของชาวผู้ไทบ้านกุดหว้า ต.กุดหว้า อ.กุฉินารายณ์ จ.กาฬสินธุ์” (2536) งานของ โสภิตา ขงขอด เรื่อง “ผ้าทอมือในวิถีชีวิตของชาวผู้ไทในภาคอีสาน” (2538) และงานของ วิญญู ผลสวัสดิ์ เรื่อง “พิธีกรรมการเลี้ยงผีบรรพบุรุษของชาวผู้ไท” (2537, 2538)

3. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้แก่ งานของ สุวิทย์ ชีรสอวาศ เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงวิถีครอบครัวและชุมชนอีสาน กรณีผู้ไท” (2538) เป็นการศึกษาครอบครัวของชาวผู้ไทที่บ้านหนองโอใหญ่ ต.โนนยาง อ.หนองสูง จ.มุกดาหาร ซึ่งยังคงให้ภาพรวมทางด้านประวัติศาสตร์ของชาวผู้ไทในภาคอีสานและเน้นเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจเท่านั้น

4. การเปรียบเทียบกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาเปรียบเทียบกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไทกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ซึ่งยังคงให้ข้อมูลในลักษณะเป็นภาพรวมมากกว่าการวิเคราะห์ ได้แก่งานของ สุรัตน์ วรจรงค์ เรื่อง “การศึกษาเชิงเปรียบเทียบประเพณีธรรมของชาวผู้ไท ชาวโซ่ง” (2524) ส่วนงานที่ชี้ให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมคืองานของ สมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน เรื่อง “การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในชุมชนชาติพันธุ์ 2 แห่งในจังหวัดกาฬสินธุ์ : การศึกษาเปรียบเทียบเฉพาะกรณี” (2528)

งานศึกษาข้างต้นดังกล่าว ยังขาดการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มผู้ไทในประเทศไทยและประเทศลาว ที่เคยมีประวัติศาสตร์ทางสังคมและวัฒนธรรมร่วมกันมาก่อน และยังมีข้อจำกัดในการอธิบายสังคมของชาวผู้ไทที่ยังไม่สามารถแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางวัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของชาวผู้ไท

ระเบียบวิธีวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบของกลุ่มชาติพันธุ์ผู้ไท 2 กลุ่มที่อาศัยอยู่ในเขตประเทศไทยและประเทศลาว โดยใช้วิธีการศึกษาทางมานุษยวิทยา ซึ่งอาศัยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์และเก็บข้อมูลภาคสนาม ประกอบด้วย การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์และการพูดคุยกับผู้รู้ในท้องถิ่นและชาวบ้านในพื้นที่ ทั้งแบบการสัมภาษณ์เจาะลึกบุคคลและสัมภาษณ์กลุ่ม พร้อมทั้งศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยจะนำมาวิเคราะห์ร่วมกันกับข้อมูลภาคสนาม

ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกตัวเองว่า “ผู้ไท” ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย ในเขตจังหวัดนครพนม สกลนคร และมุกดาหาร และกลุ่มผู้ไทในบริเวณแขวงคำมั่ง คำม่วน ของประเทศลาว โดยจะเลือกกลุ่มสังคมผู้ไทจากสองประเทศที่น่าสนใจมาศึกษาอย่างน้อย 2 กลุ่ม เพื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมและอธิบายให้เห็นความหมายเชิงสัญลักษณ์ในความเชื่อทางศาสนาที่สัมพันธ์กับความเป็นมาในประวัติศาสตร์ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวผู้ไทในด้านต่าง ๆ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ ทั้งที่เป็นเอกสารที่จัดเก็บในส่วนกลางและเอกสารในท้องถิ่น ได้แก่ เอกสารทางประวัติศาสตร์ และเอกสารงานวิจัย เป็นต้น

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

2.1 ช่วงสำรวจข้อมูล เป็นการสำรวจพื้นที่เป้าหมายเบื้องต้นเพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐาน และนำมาทำการคัดเลือกกลุ่มสังคมที่จะศึกษาเปรียบเทียบ 2 กลุ่ม

2.2 การเก็บข้อมูลภาคพิธีกรรม เป็นการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏสัญลักษณ์ "ผี" ของชาวผู้ไท

3. วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เป็นการรวบรวม ข้อมูลที่ได้จากเอกสารต่าง ๆ รวมทั้งข้อมูลในเชิงประจักษ์ที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนาม มาทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อทำความเข้าใจตามวัตถุประสงค์ข้างต้น

4. การตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม ก่อนการเขียนรายงานวิจัยในขั้นสุดท้าย ผู้วิจัยจะมีการตรวจสอบข้อมูลจากภาคสนามอีกครั้งเพื่อยืนยันว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ

5. เขียนรายงานวิจัย

6. ส่งงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

THANMASAT UNIVERSITY
ชำนาญกหอสมุด